

СЕКЦІЯ КАФЕДРИ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

УДК 111.32; 130.123.4

КРИЛОВА С. А.

*доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри культурології та філософської антропології
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова,
віце-Президент Асоціації філософського мистецтва
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-6256-339X>*

ХАМІТОВ Н. В.

*доктор філософських наук, професор,
провідний науковий співробітник
Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України,
Президент Асоціації філософського мистецтва
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8193-9383>*

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО: КОНТЕКСТИ ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Соціальне партнерство розглядається як основа краси відносин не лише між особистостями, а й між соціальними групами. Доводиться, що в сучасному світі – світі гібридних воєн та пандемії коронавірусу – надзвичайно важливою є моральна краса відносин між країнами, народами та культурами. Моральна краса відносин всередині країни та з її міжнародними партнерами є актуальною передусім для України, яка переживає сьогодні низку кризових станів. Показана значущість краси відносин у партнерстві лідерів країн.

Ключові слова: соціальне партнерство, особистість, культура, народ, краса відносин.

В самому широкому сенсі соціальне партнерство можна визначити як взаємодію людей, соціальних груп або країн, в яких відбувається реалізація цілей і завдань кожного з партнерів у творчій співпраці без тиску та маніпуляцій. В сучасному українському суспільстві потреба у цьому партнерстві стає все більш вираженою, адже без організації системи соціального партнерства посттоталітарні тенденції в економіці, політиці, гуманітарній сфері навряд чи можуть бути подолані. Більше того, лише розвиток соціального партнерства здатний створити реальне громадянське суспільство. З іншого боку, соціальне партнерство впливає і на інститут держави, демократизуючи та гуманізуючи його. У відкритому суспільстві соціальне партнерство постає теоретичним та дійсно практичним корелятом краси відносин, що, по суті, означає актуалізацію культури у повсякденності.

Яке соціальне партнерство ми могли б назвати конструктивним? Для відповіді на це питання нам слід обрати конструктивну методологію. Вважаємо, що такою методологією могла б виступити сучасна філософська теорія – метаантропологія, яка визначається як “вчення про межі буття людини, його екзистенціальні виміри, умови комунікації в цих вимірах і архетипові основи культури” [1]. Згідно з метаантропологією людське буття можна поділити на три виміри – буденний, граничний та метаграничний (поза межний). Така тріадична типологія людського буття дає можливість досягнути

конструктивність і деструктивність соціального партнерства і усвідомити можливість та дійсність краси відносин у ньому. Тому на цій типології хотілося б зупинитися докладніше.

Буденне буття людини – ключове поняття метаантропології, яка “окреслює вимір людського буття, у межах якого “відтворюється родове та цивілізаційне буття людини” [2]. Буденне буття людини є результатом дії волі до самозбереження і волі до продовження роду. Саме тому в його просторі відбувається пригнічення особистісного начала, актуалізація душевного, а не духовного вимірів людського буття.

На відміну від буденного, граничне буття людини окреслює вимір людського буття, “де людина актуалізує особистісні ознаки, стаючи одночасно відкритою світові та самотньою по відношенню до нього” [3]. Це зумовлюється тим, що у граничне буття людина виходить завдяки реалізації волі до влади і волі до пізнання та творчості; це закладає екзистенціальну основу суперечливості граничного буття. Тому у граничному бутті відбувається не лише посилення самотності, а й з’являється можливість виходу за її межі, що означає включення у процеси творення та сприйняття культури.

Метаграничне буття є концепт метаантропології, що описує вимір людського буття, де відбувається “вихід за межі буденного буття з його безособовою завершеністю, і граничного буття з його незавершеністю і усвідомленою екзистенціальною відокремленістю” [4]. Метаграничне буття є подолання замкненого характеру людського буття, який “виражається у самодостатності владно-вольових актів та об’єктивації як творення продуктів культури” [4]. Розгортання метаграничного буття можливе через феномени толерантності, свободи та любові.

На основі загального проекту метаантропології, органічно виокремити методологічний підхід до краси саме в *соціальному бутті людини*, який можна було б назвати *соціально-метаантропологічним*, або, *соціальною метаантропологією*. Сутність цього підходу полягає в тому, що “він використовує тріадичну методологію для розуміння людського буття, яка пропонується в проекті метаантропології (буденне, граничне, метаграничне буття людини), але застосовує його не до людини як неповторної екзистенції та особистості, а до *суспільства*, а також до *людини в контексті* *суспільства*. Отже, мова іде про буденне, граничне, метаграничне буття *суспільства* та *людини в суспільстві*” [5].

Соціальна метаантропологія системно *досліджує архетипові підстави виходу соціуму за межі буденності в граничні та метаграничні онтологічні стани*.

В буденному бутті суспільство підпорядковане волі до самозбереження та продовження роду, а тому розвивається переважно в пан-демографічному напрямку; члени такого суспільства через низький економічний рівень не живуть, а *виживають*. Проте можливі варіанти буденного буття соціальних систем, коли маємо високий економічний розвиток, де члени суспільства налаштовані на споживання та задоволення; в даному випадку у суспільній свідомості і, головне, у колективному позасвідомому цінність самозбереження домінує над цінністю продовження роду.

Суспільство в своєму граничному бутті скероване волею до влади, прагнучи до панування над усім світом, з іншого боку, спрямоване до пізнання та творчості, до розвитку духовності та культури. Таке суспільство виховує та актуалізує геніальних творців, які виводять його на світовий рівень. Для Америки такими геніями стали Ф. Купер та Д. Лондон; для Німеччини – І. В. Гете, Г. В. Ф. Гегель, Р. Вагнер Ф. Ніцше, для Росії – Л. Толстой та Ф. Достоевський, для Грузії – Ш. Руставелі.

Метаграничне буття суспільства означає вихід до толерантності й соціального партнерства, які є критеріями і, одночасно, дійсними проявами краси у її соціальних вимірах. В метаграничному бутті суспільства не заперечується все важливе й суттєве, що є в буденному та граничному вимірах; відбувається діалектичне зняття і душевності буденності, і духовності граничного буття, більше того, їх синтезування у нову цілісність. Таке суспільство здатне плідно актуалізувати духовно-практичний (точніше, духовно-душевний *та* практичний) потенціал і свого народу, і народів світу.

Мета такого суспільства – не прагнення до світового військового або цивілізаційного панування, а об’єднання світу у вільну, по-справжньому демократичну *культурну цілісність* на основі цінностей духовного зростання, соціальної відповідальності, толерантності, екологічної

безпеки та економічного вдосконалення, що означає вихід на новий *онтологічний* рівень еволюціонування. В цьому контексті показовими є слова П. Тейяра де Шардена: “Треба дивитися за межі наших душ, а не в зворотному напрямі. У перспективах ноогенезу час і простір дійсно олюднюються або, швидше, надолюднюються” [6].

Чи не є суспільство метаграничного буття подібним утопічним соціумам, описаним Платоном, Ф. Беконом, Т. Мором, Т. Кампанеллою? Ні, адже на відміну від цих утопій, суспільство метаграничного буття дає не точні і детальні картини майбутнього, а будує *теоретичну модель* й можливі *стратегії її досягнення*. Тому воно є ідеалом, а не утопією, ідеалом, до якого треба прагнути, виходячи з *дійсних тенденцій сьогодення*.

На цій основі можна запропонувати методологію розуміння краси в соціальному бутті людини на рівні буденного, граничного й метаграничного його вимірів. В буденному бутті суспільства краса виявляється в душевній взаємодії людей, яка означає співчуття та співстраждання до тих, кого ми вважаємо екзистенційно близькими, переважно у межах сім’ї або невеличкої соціальної групи. В граничному бутті суспільства маємо красу пізнання і творчості, яка виходить у більш широкий соціальний контекст, а також специфічну красу владної організації й структуризації соціуму. В метаграничному бутті краса проявляється в толерантності по відношенню не лише до близького, а й до будь-якого Іншого, разом із тим, це краса не лише пізнання та творчості, а й спільного пізнання та співтворчості.

* * *

В координатах методології соціальної метаантропології ми можемо виділити дійсне і формальне соціальне партнерство. Дійсне соціальне партнерство передбачає красу відносин між особистостями, соціальними групами, країнами – партнерами міжнародних відносин, формальне означає владну маніпуляцію, яка, у формі популізму, наче маска, прикриває індивідуальний та груповий егоїзм, в просторі якого політичні й економічні “еліти” (як національні, так і транснаціональні) діють заради своїх прагматичних інтересів, відірваних від інтересів усього суспільства.

Для пострадянського простору характерними є різноманітні форми такого формального соціального партнерства, коли замість краси відносин ми маємо лише їх гламурність. Як розвинути справжнє соціальне партнерство? Для сучасного українського суспільства це питання є доленосним, адже без теоретичної та практичної відповіді на нього будь-які демократичні зміни будуть лише маскуванням посттоталітаризму, а досягнення соціальної справедливості постійно буде руйнуватися популізмом, що буде вести до наростання відчуження в суспільстві і провокувати байдужість або соціальний вибух. Для відповіді на це актуальне запитання необхідно розділити соціальне партнерство у строгому та широкому сенсі цього слова.

У строгому сенсі соціальне партнерство можна визначити як продуктивну взаємодію між соціальними групами у суспільстві, яка дозволяє вирішувати конфліктні питання на основі консенсусу. В історії філософії та економіки були запропоновані два шляхи вирішення соціальних конфліктів: через знищення приватної власності на засоби виробництва та через погодження інтересів приватних власників і найманих робітників, що, по суті, і трактується як соціальне партнерство у строгому сенсі.

У розвиток ідеї і практики соціального партнерства внесли вклад представники класичної школи економічної науки А. Сен-Сімон і Р. Оуен. Ш. Фур’є обґрунтовує необхідність конструктивного співробітництва між соціальними групами та класами. Д. С. Міль зазначає, що відносини між власниками засобів виробництва і працівниками будуть поступово витіснятися відносинами партнерства в двох напрямках: об’єднання працівників з капіталістами та об’єднання працівників між собою.

Термін “соціальне партнерство” входить в практику регулювання соціальних відносин в Україні з кінця 1991 року. Якщо згадати, що існує два способи вирішення соціальних конфліктів – насильницький і мирний, або власне соціальне партнерство, то для України характерним є саме другий спосіб, він відповідає архетипам української ментальності, а отже, проблематика соціального партнерства є вельми актуальною саме для України. Соціальне партнерство в Україні постає не лише цивілізованим методом демократичного вирішення і недопущення соціальних конфліктів, важливою умовою формування соціально відповідальної економіки та політики, а й умовою збереження ідентичності.

Соціальне партнерство у широкому сенсі є процесом координаційної взаємодії не лише між групами, а й між *особистостями*. Саме наявність соціального партнерства у взаєминах між особистостями – передусім у мікросоціальних групах – і створює *дійсність* соціального партнерства, яке реалізується за законами краси. Адже дійсне соціальне партнерство означає відносини людей, в яких кожен актуалізує здібності та задатки, розвиваючи особистість та творчий потенціал. Саме таке соціальне партнерство між *суспільно активними особистостями* сприяє розвитку відкритого суспільства – особистість, яка має свою справу, розвиває та вдосконалює її, відкрита до співпраці з Іншим, який теж має максимальну соціальну реалізацію і налаштований на розвиток суспільства через *розвиток власної справи*.

Слід зазначити, що в сучасній літературі, присвяченій соціальному партнерству, є розуміння того, що воно є вкрай широким суспільним феноменом, який охоплює багато сфер соціального буття людини. Так, наприклад, з точки зору С. Українця, об’єкт соціального партнерства є доволі широким, включаючи “всі питання соціально-економічного і трудового спектру, оскільки неможливо вмістити в одну чи кілька статей всі життєві напрями, з яких укладаються угоди соціальними партнерами” [7]. Проте в цій літературі майже відсутня точка зору, що соціальне партнерство включає в себе і міжособистісні взаємини людей, які здатні від субординації перейти до координації, причому до такої координації, яка має суспільно значущі наслідки.

Дійсне соціальне партнерство таким чином стає синонімом соціального партнерства в широкому сенсі слова; в ньому координативна взаємодія особистостей сприяє неформальній координативній взаємодії соціальних груп. Зрозуміло, що для реалізації такого соціального партнерства необхідна особлива *комунікативна відкритість* і відповідальність особистості, передусім вона повинна бути здатна виходити за межі субординативного спілкування, в якому одна людина владно домінує над іншою і прагне ствердитися за її рахунок. Така особистість прагне розвивати координативні відносини, де відбувається конструктивне спілкування та співпраця в контексті соціального партнерства не за моделлю “Я – Воно”, а за моделлю “Я – Ти”, “особистість – особистість”.

При цьому принцип координації, який зумовлює “горизонтальні”, партнерські відносини не повинен повністю відкидати принцип субординації як систему “вертикальних” зв’язків. Дуже важливим є усвідомлення діалектичної взаємодії принципів субординації та координації в справжньому соціальному партнерстві, в якому відбувається розгортання краси відносин. Негативним та неплідним буде зацикленість лише на координативних чи лише на субординативних відносинах в соціальному партнерстві. Так, акцент на субординативному спілкуванні в соціальному партнерстві зазвичай призводить людей до інфантилізму, втрати ініціативності та справжньої відповідальності. Особистість відчуває себе “гвинтиком великого механізму”, функцією, що виконує накази “зверху”. Страх стає головним мотивом життя людини, творчість та свобода згортаються, стаючи непотрібними.

Соціальне партнерство при домінанті субординативного спілкування руйнується. Замість партнерської краси відносин мотиваційною силою стає бажання догодити “вищому”. Проте координативне спілкування без елементів субординації в соціальному партнерстві може призвести до анархічних тенденцій в соціальній групі та у суспільстві в цілому. Виключно “горизонтальне”

спілкування людей, різних за інтелектуальними здібностями, моральним та матеріальним рівнем, веде до безконтрольності та ресентименту, які рано чи пізно проявляться у деструктивності.

Можна припустити, що в дійсному соціальному партнерстві в сучасному світі необхідна гармонія принципів субординації та координації при *домінуванні координації*. При координативному управлінні мотивація стає *внутрішньою*, з'являється ініціативність та справжній інтерес до діяльності, а дозована субординація дає можливість позбутися анархії.

Література:

1. Хамітов Н. Метаантропология // Н. Хамітов, С. Крилова. Філософський словник: людина і світ. – 3-е видання, виправлене і доповнене. – К. : КНТ, 2019. – С. 92.
2. Хамітов Н. Буття буденне // Н. Хамітов, С. Крилова. Філософський словник: людина і світ. 3-е видання, виправлене і доповнене. – К. : КНТ, 2019. – С. 23.
3. Хамітов Н. Буття граничне // Н. Хамітов, С. Крилова. Філософський словник: людина і світ. 3-е видання, виправлене і доповнене. – К. : КНТ, 2019. – С. 24.
4. Хамітов Н. Буття метаграничне // Н. Хамітов, С. Крилова. Філософський словник: людина і світ. 3-е видання, виправлене і доповнене. – К. : КНТ, 2019. – С. 25.
5. Крилова С. А. Краса людини в життєвих практиках культури. Досвід соціальної та культурної метаантропології і андрогін-аналізу. Видання 2-е, виправлене і доповнене. – К. : КНТ, 2020. – С. 112.
6. Тейяр де Шарден П. Феномен человека. – М. : Наука, 1987. – С. 205.
7. Українець С. Соціально-трудові відносини в Україні: зміст і розвиток // Україна: аспекти праці. – 1999. – № 3. – С. 41.
8. Аристотель // Соч. в 4 т. – М. : Мысль, 1983. – Т. 4. – С. 223.

KRYLOVA S. A., KHAMITOV N. V. SOCIAL PARTNERSHIP: CONTEXTS OF PHILOSOPHICAL ANTHROPOLOGY AND CULTUROLOGY

Social partnership is seen as the basis of the beauty of relations not only between individuals but also between social groups. It turns out that in today's world – the world of hybrid wars and the coronavirus pandemic – the moral beauty of relations between countries, peoples and cultures is extremely important. The moral beauty of relations within the country and with its international partners is relevant primarily for Ukraine, which is currently experiencing a number of crises. The significance of the beauty of relations in the partnership of leaders of the countries is shown.

Keywords: social partnership, personality, culture, people, beauty of relations.

УДК: 008:81'22

МЄДНІКОВА Г. С.
доктор філософських наук,
професор кафедри культурології і філософської антропології
НПУ імені М. П. Драгоманова
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8979-9311>

НОВАТОРСТВО ЧЕРЕЗ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ТРАДИЦІЙ У СУЧАСНОМУ МИСТЕЦТВІ

Звернення до традицій сьогодні відбувається на подоланні стереотипів в їх сприйнятті. По-перше, це не цитування, а переосмислення через архетипи колективного несвідомого, ментальності, що частіше відбувається в образотворчому мистецтві. По-друге, стереотипи сприйняття руйнуються, коли класичні твори існують у вигляді римейків, перформансів, театральних колажів, або мають нове візуальне смислове наповнення.

Ключові слова: традиції, новаторство, римейк, архетип несвідомого, “режисерська опера”, театральний колаж.